

DOI 10.31558/2519-2949.2023.3.9

УДК 323.1:930(460)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5512-1542>

Іваницька О. П., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ ІСПАНІЇ

У статті йдеться про явище історичної пам'яті в теоретичному та прикладному сенсі. Наголошується на тому, що історична пам'ять є важливим засобом формування нації, національної ідентичності та національної свідомості. Вказується, що оцінка минулого – це дуже крихкий конструкт, який вибудовується у зіткненні політичних та корпоративних інтересів, ідеологічних настанов, що її спотворення чи ігнорування приводить до ескалації пам'яттєвих воєн та поглиблення розколотості суспільного простору. Доводиться, що солідарне уявлення про минуле своєї держави є життєдайною основою для згуртування народу на шляху розв'язання проблем, які постають перед державою. Історична пам'ять встановлює не тільки причинний зв'язок від минулого до майбутнього через сучасне, але й впливає на оціночні характеристики минушини, і на ретроспективне бачення нашого сьогодення.

Автор аналізує ставлення до минулого, його оцінку, на прикладі Іспанії, яка пережила у ХХ столітті, окрім всього іншого, тривалу й кровопролитну громадянську війну та майже 40-річний авторитарний режим. Зазначається, що іспанський варіант переходу від авторитарного режиму до демократії є взірцевим. Головним підмурком іспанського демократичного транзиту стала домовленість провідних політичних сил про національне примирення і відмову на час транзиту від своїх ідеологічних уподобань та гасел. 30 років діяла ця домовленість. Лише прихід до влади Іспанської соціалістичної робітничої партії дав поштовх поверненню до переоцінки історичного минулого. У статті здійснено аналіз Закону про демократичну пам'ять, ухваленого соціалістичним урядом, його вкрай ідеологічне спрямування, виклики та загрози для суспільної стабільності.

Ключові слова: історична пам'ять, Іспанія, національне примирення, соціалістичний уряд, Закон про демократичну пам'ять.

Однією із найважливіших засад при становленні та формуванні нації, національної ідентичності та національної держави є історична пам'ять, яку необхідно вважати своєрідним генетичним кодом нації, вивчення якого може виявити слабкі та сильні сторони подальшого поступального розвитку країни. Від того, як трактується минула історія, наскільки в народі існує солідарне уявлення про неї, що перешкоджає імплементації історичної пам'яті в умовах ХХІ сторіччя, як позбутися історичного безпам'ятства, перекручування, деформації чи плондрування її, залежить стабільне і процвітаюче майбутнє будь-якого суспільства. І чим складнішою і неоднозначнішою була минушина народу, тим відповідальнішим і виваженишим повинно бути ставлення сучасників до історичного досвіду своєї держави.. Бо іншими словами, ми будемо «визнавати себе випадковими подорожніми на стежках світової історії, які не знають, навіщо прийшли у світ, для чого живуть і чого повинні досягти»[1, с. 8].

Королівство Іспанія, як і Україна, належить до тієї групи країн, які пережили у минулих століттях у своїй внутрішній історії складні, драматичні і трагічні події. Так, Іспанія, зокрема, отримала у спадок від минулого великий тягар нерозв'язаних проблем. Одна з них – соціально-економічне та політичне відставання від нової, капіталістичної Європи. Спроби подолати його робилися в іспанському суспільстві перманентно. Упродовж ХІХ століття відбулося п'ять революцій демократичного спрямування, декілька військових переворотів. Але вони так і не спромоглися здійснити радикальний розрив зі старою суспільною структурою, розчистити ґрунт для широкого капіталістичного розвитку, як це в тій чи іншій формі сталося у провідних західноєвропейських країнах.

Через те в Іспанії у перші десятиріччя ХХ століття парламентаризм дискредитував себе, він виявився безсилим інтегрувати у нову політичну систему широкі верстви населення, остаточно утвердити в його свідомості нові морально-етичні цінності, нові ідейно-політичні настанови

та орієнтації. Цю ситуацію вдало схарактеризував славетний іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет: «Життя в Іспанії зупинилося., нове не з'являється, а старе не відмирає» [2].

Комплекс проблем, пов'язаних з необхідністю подолання відсталості, став вододілом між двома основними політичними силами іспанського суспільства (так званими «двома Іспаніями»): іспаністами, які прагнули зберегти національну самобутність і відкидали західноєвропейський шлях розвитку, та європейцями, які, навпаки, вважали, що відмова від загальноцивілізаційного шляху законсервує відсталість країни. Саме ці обставини, а саме, відсутність порозуміння між «двома Іспаніями», мали драматичні наслідки для історії країни: вони спричинили військово-монархічну диктатуру Прімо де Рівери 1923-1930-го років, Квітневу демократичну революцію 1931 року та ліквідацію монархії, проголошення Другої республіки, а згодом кровопролитну громадянську війну 1936-1939 років та майже 40-річний авторитарний франкістський режим.

Як відомо, С. Хантінгтон визначив «три хвилі» глобальної демократизації, третя з яких започаткована 1974-1975 роками і пов'язана з падінням авторитарних диктатур на Піренейському півострові (Португалії та в Іспанії), а демократичні революції наприкінці 1989-го – початку 1990-х років у Східній Європі, розпад СРСР і Югославії та поява на їхніх теренах низки нових суверенних держав найбільш вірогідно є її завершенням [3, с.13, 52, 179]. Іспанія, за С.Хантінгтоном, як і Україна, належить до «третьої хвилі» демократизації. Іспанський варіант переходу від франкістського авторитарного режиму до повноцінної парламентської демократії, який відбувся мирно, в історично короткий термін, на базі перемовного консенсусу між провідними політичними силами (укладення Пактів Монклоа) вважається хрестоматійним. Ця «нова іспанська модель» перетворилася на домінуючу модель демократичного транзиту багатьох країн світу: від Південної Америки до Східної Європи.

Унікальність іспанського демократичного транзиту спричинена цілою низкою внутрішньополітичних обставин. Зауважимо, що суспільна поляризація в іспанській спільноті по смерті каудильйо зберігалася. Між провідними політичними партіями та політиками існувало чимало питань, які викликали гостру і принципову ворожнечу. Таким чином, головним у процесі демократизації було питання примирення «двох Іспаній».

Роль інтегратора та ініціатора національного примирення випала на долю короля Хуана Карлоса I. 20 листопада 1975 року іспанський каудильйо Ф.Франко завершив свій земний шлях. Згідно з ініціативою каудильйо та рішенням надзвичайної сесії кортесів від 22 липня 1969 року про оголошення Хуана Карлоса офіційним спадкоємцем іспанського престолу, повноваження глави держави переходили до Хуана Карлоса. У політичному заповіті каудильйо закликав: «Надайте йому (Хуану Карлосу – О.І.) таку ж підтримку, яку я мав від вас» [4, р.231; 5, р. 339-340].

Всупереч загальноприйнятому твердженню, у молодого короля не було чітко розробленого проекту демократичного реформування країни. Проте, за порадою свого найближчого прихильника та вчителя Т.Фернандеса-Міранди, він дотримувався деяких базових принципів: по-перше, діяти законно, в рамках франкістських законів, поступово змінюючи або замінюючи їх; по-друге, уникати прямого власного залучення до рішень політичного спрямування, діяти здебільшого за лаштунками; по-третє, реформування франкізму має відбуватися мирно, шляхом перемовин, консультацій, консенсусом, уникаючи соціальних потрясінь як з боку лівих (соціалістів, комуністів), так і «бункеру» (ортодоксальних франкістів).. Отже, особливістю іспанського демократичного транзиту було те, що франкістські закони та структури демонтувались поступово, вони існували деякий час поряд з новоствореними демократичними інституціями, чиновництво його часів не зазнало жодних переслідувань. Демократія в Іспанії запроваджувалась згори, легально і також за участю державних діячів франкістської доби [6, р.152].

Сповідуючи кредо бути «королем всіх іспанців», і, виходячи із концепції, що монархія уособлює суверенітет народу і є гарантом інтересів нації, Хуан Карлос I ініціював у своєму посланні Генеральним кортесам від 22 липня 1977 року ідею «загальнонаціонального примирення». Курс короля на зближення і примирення лівих та правих, на досягнення національного консенсусу став підґрунтям підписання урядом та всіма парламентськими партіями «пактів Монклоа» (урядова резиденція в Мадриді), які передбачали «червоні лінії», які не можна було перетинати, і подальшу програму дій щодо стабілізації представницької демократії. Їхнє підписання продемонструвало високий ступінь відповідальності основних політичних сил, їхню готовність до розумного компромісу в ім'я майбутнього своєї країни. Узгоджені дії за «пактами Монклоа» допомогли уникнути економічного колапсу на ключовому етапі переходу до демократії, створити атмосферу «цивілізованого співіснування» політичних сил і поглиблювати демократичний процес [7, р. 287-291; 8, р. 282-283].

В основу «загальнонаціонального примирення» в його іспанському варіанті було покладено принцип «національної згоди», тобто політичного порозуміння та консенсусу на період демократичного транзиту між основними групами політичних інтересів (опозиції: соціалістів і комуністів; франкістів-реформістів: Союзу демократичного центру та Народного альянсу – з 1989 року – Народна партія), про відмову, окрім іншого, від реалізації своїх ідеологічних уподобань та гасел, про не повернення до оцінок та переоцінок історичного минулого. Так сформувався свого роду Пакт забуття (*Pacto del Olvido*). Феномен «загальнонаціональної злагоди» на етапі реформ став результатом свідомого підходу – відмови частини франкістської номенклатури від своїх ідеологічних уподобань та вимушеної згоди лівих партій тимчасово не наполягати на артикуляції соціальних соціалістичних програм. Мова йшла не про взаємне прощення, а про визнання стану справ у державі як неприйняттого та необхідність гарантування такого способу розвитку суспільства, який би дозволив переступити через трагічну спадщину та помилки історичного минулого [9; 10].

Перемога Іспанської соціалістичної робітничої партії на чолі з Ф.Гонсалесом на парламентських виборах 1982 року означала незворотність демократичного транзиту. Разом з тим, перехід до конкурентної багатопартійної демократії не означав примирення ідеологій та уніфікації морально-політичних оцінок історичного минулого. Аналіз громадсько-політичної дискусії в Іспанії за два останні десятиріччя свідчить, що попри безумовне визнання досягнень демократичного транзиту, розбіжності в оцінках історичного минулого продовжують розділяти суспільство не тільки як елементи суто «історичної пам'яті». Відмінності в оцінках кривавих подій минувшини зберігають своє значення як елементи суспільної свідомості. Послаблення суперечок та недовіри в суспільстві стало можливим лише через 25 років після скасування диктатури Ф.Франко і початку демократичних реформ, тобто з приходом у політику нового покоління. В листопаді 2002 року в резолюції з нагоди 25-ї річниці вільних виборів палата депутатів іспанського парламенту (кортесів) вперше віддала шану жертвам франкістського режиму, яких було визнано борцями за свободу [10].

31 жовтня 2007 року кортеси з подачі соціалістичного уряду на чолі з Хосе Луїсом Родрігесом Сапатеро ухвалили закон про реабілітацію та визнання жертв громадянської війни та франкістської диктатури (закон набрав чинності 26 грудня 2007 року і офіційно назва цього закону така: «Закон, що визнає і розширює права та визначає заходи на користь тих, хто зазнав переслідувань чи насильства протягом громадянської війни і диктатури»). Ухвалений черер 30 років після початку демократичного транзиту і закону про амністію 1977 року, новий закон – так званий закон про історичну пам'ять – наразі позиціонували як останній етап зближення «двох Іспанії», які так довго протистояли одна одній упродовж XIX і XX століть [11].

Відповідно закону про від 1977 року, амністії підлягали всі політичні рішення, ухвалені до 15 грудня 1976 року. Крім того, закон містив дві статті, що скасовували покарання за акти інституційного насильства, вчинені в період диктатури. Цей закон мав, по суті, подвійний ефект. З одного боку, політичні в'язні з-поміж опозиціонерів, зокрема винні за кровопролиття, змогли вийти на свободу, а з другого ж – у дискусіях про політичну відповідальність попереднього режиму було поставлено всі крапки над «і». Щоби надати прагненню до примирення значущості, паралельно було зроблено низку символічних жестів, на зразок повернення до Іспанії «Герніки» Пікассо, зміни назви вулиць тощо. Хоча, попри все, численні пам'ятники тридцятих і сорокових років так і залишилися на своїх місцях [11, с. 105-106].

Заради спільної подвійної мети (національного примирення та становлення демократичних інституцій) всюди запанувала офіційна амнезія стосовно франкістського минулого. На найвищому рівні відповідальність режиму Франко було винесено за дужки, що спочатку, у 1980-х, поставили під сумнів деякі аналітики, а згодом – і широкі кола громадськості. Так, 1981 року соціолог Хосе Відал Бенейто писав: «Ми всі знаємо, що демократію, яка нами керує, було зведено на підмурку, що поховав під собою труну нашої колективної пам'яті». 2001 року лідер соціалістів і ексголова уряду Ф. Гонсалес підтвердив свою впевненість у правильності зробленого колись вибору: «Ми вирішили не говорити про минуле. Якби це треба було зробити знову, з перспективи цих 25 років, що минули після зникнення диктатури, – я би це зробив. Інакше кажучи, з погляду історії ціна нашого способу демократизації здається мені прийнятною» [11, с.106].

У середині 1990-х років сталися суттєві зміни. Мовчання, що огортало франкістський період історії, поступилося місцем рухові за відновлення історичної пам'яті та закликами до відновлення справедливості щодо забутих жертв громадянської війни та франкізму. Громадська активність, підхоплена лівими партіями, що від 1996 року, програвши парламентські вибори, перебували

в опозиції, здійснює в цьому питанні постійний тиск на владні структури та, широко використовуючи ЗМІ, на мобілізацію суспільної думки. На початку 2000-х років активізація атмосфери колективної пам'яті в Іспанії розгорталася переважно довкола питання «зниклих» у колективних похованнях у формі низки ексгумацій та перепоховання анархістів, комуністів, соціалістів та республіканців зі священниками та навіть хресним благословінням. На надгробках цих перепоховань жодних надписів, щоб нічого не нагадувало про їхню громадянську позицію. Станом на 2009 рік було відкрито близько 200 поховань та ексгумовано понад 4000 тіл. Неоднозначне ставлення зустріли в іспанців і інші рішення соціалістів. Наприклад, надання у 1996 році почесного громадянства колишнім добровольцям інтернаціональних бригад або низку визнань блаженними «мучеників» з республіканського табору. Все це викликало гостру критику цілої низки організацій та частини іспанської спільноти [11, с. 107-108, 114].

Нарешті кортеси ухвалили 31 жовтня 2007 року, поданий соціалістичним урядом Хосе Луїса Сапатеро, «закон про історичну пам'ять», за який проголосували соціалісти та їхні партнери, та яким було оголошено про «дефранкізацію» Іспанії. Відповідно відбулася повна правова реабілітація республіканців та учасників руху опору проти франкізму, включаючи скасування всіх політичних вироків часів диктатури Франко, відкриття доступу до архівних документів, вулиці, пам'ятні місця та меморіальні дошки, пов'язані з франкізмом, були зруйновані та переіменовані.

Тоді ж соціалісти розпочали кампанію за перенесення праху каудильйо з Долини загиблих. Нагадаю, що ідею примирення «двох Іспаній» проголосив сам Франко. 1 квітня 1959 року, в день 20-ї річниці перемоги у громадянській війні, він взяв участь у відкритті меморіалу у Долині загиблих, в горах, неподалік Ескоріалу, який став місцем перепоховання та останнього спочинку переможених й переможців у громадянській війні. У базиліці зберігалось понад 33 тис. урн з прахом учасників громадянської війни – як прихильників, так і опонентів генералісимуса. Надписи з іменами перепохованих були відсутні. Тут згодом буде похований і сам каудильйо. Надписи були лише на двох могилах: засновника Іспанської фаланги Хосе Антоніо Прімо де Рівери та самого каудильйо. Щоправда, ідея примирення, виголошена генералісимусом, мала сумний підтекст, оскільки меморіал будували здебільшого політв'язні. Ідея використання їх на громадських роботах виникла ще у 1937 році. Родина Франко виступила проти ексгумації його праху і навіть подала зустрічний позов до суду. Єдиний варіант перепоховання, на який погодилися родичі каудильйо, це родинна усипальниця в соборі Альмудена в центрі Мадрида. Проте уряд відмовився від цієї пропозиції, пославшись на проблеми із гарантуванням безпеки цього заходу. У жовтні 2019 року прах колишнього диктатора Ф.Франко, через 44 роки після його смерті, перенесли з меморіального комплексу у Долині загиблих у сімейну усипальницю на цвинтарі в Ель Пардо під Мадридом [5, р. 185, 200-203].

Апогеєм остаточної «дефранкізації» Іспанії, здійснюваної соціалістичними урядами, стало ухвалення 20 жовтня 2022 року «Закону про демократичну пам'ять». Дискусії щодо цього законопроекту тривали майже два роки. Відтоді, коли 15 вересня 2020 року уряд Педро Санчеса передав кортесам проект цього закону, який складався з 66 статей. Новий закон, ухвалений в парламенті зусиллями правлячої коаліції – соціалістів, комуністів і популістів (провідна опозиційна консервативна Народна партія не підтримала закон) – забороняв «будь-які спроби виправдовувати або вихвалити франкістську диктатуру 1936-1975 років та її діячів». Згадувати і вивчати можна лише учасників та прихильників Народного фронту. Статті закону закликають вчителів та учнів «вивчати історію та Закон про демократичну пам'ять, а також пізнавати цінності демократичної свободи». За невиконання Закону передбачено покарання, яке може сягати 150 тис. євро [12].

Уряд П.Санчеса запланував складання списків всіх жертв диктатури та ідентифікувати останки цих жертв у братських могилах, скасування судових вироків епохи Франко і дворянських звань, надані каудильйо своїм приближеним. Наголосимо на тому, що йшлося лише про жертви франкістського режиму, але жодним словом не згадувалися жертви народнофронтівського (республіканського) уряду у роки Другої республіки та громадянської війни.

«Закон про демократичну пам'ять» був зустрінутий іспанською спільнотою неоднозначно. Чимало іспанців вважають цей закон несправедливим, який базується на спотворенні історії, і навіть суперечить деяким статтям Конституції країни. Іспанський єпископат також критично сприйняв закон. Група прокурорів вважає текст Закону незрозумілим, двозначним і навіть суперечливим і готується оскаржити його у Конституційному суді. Таким чином, замість умиротворення країни іспанці отримали нову чвару і розбурхане суспільство.

У контексті вище мовленого є можливість спростувати фактами ідеалізацію соціалістами діяльність своєї партії та її соратників у роки Другої республіки та громадянської війни. До речі, у світовій іспаністиці існують серйозні дослідження з цього приводу. Серед них фундаментальна праця іспанського історика Піо Міо «Міфи громадянської війни» [13].

Через неоднозначне й суперечливе ставлення іспанців до Закон про демократичну пам'ять та низку інших подій (негативні результати муніципальних виборів для ІСРП) прем'єр-міністр П. Санчес оголосив про дострокові парламентські вибори у липні 2023 року, на яких праві партії (Народна партія і партія «Голос») здобули невелику більшість. Але жодна із політичних партій не здобула абсолютної більшості у парламенті, що давало би їй право формувати уряд. Майбутній уряд сформує або коаліція лівих, або правих і ультраправих. Переговори про формування нового уряду можуть тривати тижні і місяці. В історії сучасного іспанського парламентаризму не було випадків, коли б праві і ліві утворили урядову коаліцію, як, наприклад, у ФРН. Якщо через два місяці урядова коаліція не сформується, іспанці знову матимуть нові парламентські вибори. Загалом майбутнє Закону про демократичну пам'ять залишається невизначеним. Якщо правим партіям вдасться сформувати уряд, то зрозуміло, що Закон про демократичну пам'ять буде скасований або ж детально оновлений.

Бібліографічний список:

1. Саух П.Ю. Історія: пам'ять минулого чи уроки майбутнього? // Волинські історичні записки. 2008. №1. С.7-15.
2. José Ortega y Gasset. La España invertebrada. 1921.
3. Samuel P. Huntington. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. 1991. 318 p.
4. Benito Alarcon Juan. Francisco Franco y su tiempo. Madrid: Ediciones fraile, S.A., 1983. 237 p.
5. Bennassar Bartolome. Franco. Madrid: EDAF, 1996. 367 p.
6. Borrás Betriu Rafael. Los últimos Borbones. De Don Alfonso XIII al Príncipe Felipe. Barcelona: Flor del Viento Ediciones, S.A., 1999. 490 p.
7. Marin Jose Maria, Molinero Carme, Ysas Pere. Historia politica de España 1939-2000. Madrid: Ediciones Istmo, S.A., 2001. 511 p.
8. Historia de España siglo XX. 1939-1996 // Coopd. Martinez Jesus A. Madrid: Catedra, 2003. 519 p.
9. Іваницька О.П. Іститут монархії як гарант демократичного транзиту в Іспанії. *Політичне життя*. 2021. № 2. С. 16-25.
10. Толстов, С.В. Досвід національного примирення в Іспанії. *Європейська і світова практика досягнення консенсусу та національної єдності: алгоритм для України. Аналітична доповідь*. 2017. с. 19-24.
11. Розенберг Даниєла. Непевні шляхи національного примирення. Політичне побутування франкістського минулого. *Україна модерна*. 2009. 315. С.103-116.
12. Ley 20/2022, de 19 octubre, de Memoria Democrática. Boletín oficial del Estado. №252 de 20 octubre de 2022
13. Pio Mio. Los Mitos de la Guerra Civil. Madrid: La Esfera de los Libros, 2003. 605 p.

References:

1. Saukh P.Yu. Istoriya: pamiat' mynulogo chy uroky maybutnyogo?//Volynski istorychni zapysky. 2008. №1. S.7-15.
2. Ortega y Gasset, José (1922). La España invertebrada.
3. Hantington S. (1991) The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century, 318.
4. Benito Alarcon Juan. Francisco Franco y su tiempo. Madrid: Ediciones Fraile, S.A., 1983. 237 p.
5. Bennassar Bartolome. Franco. Madrid: EDAF, 1996. 367 p.
6. Borrás Betriu Rafael. Los últimos Borbones. De Don Alfonso XIII al Príncipe Felipe. Barcelona: Flor del Viento Ediciones, S.A., 1999. 490 p.
7. Marin Jose Maria, Molinero Carme, Ysas Pere. Historia politica de España 1939-2000. Madrid: Ediciones Istmo, S.A., 2001. 511 p.
8. Historia de España siglo XX. 1939-1996 // Coopd. Martinez Jesus A. Madrid: Catedra, 2003. 519 s.
9. Ivanytska O.P. (2021) Instytut monarkhii yak garant demokratychnogo tranzytu v Ispanii. *Politychne zhyttia*, 2, 16-25.
10. Tolstov, S.V. (2017). Dosvid natsionalnoho prymyrennia v Ispanii. Yevropeiska i svitova praktyka dosiahnennia konsensusu ta natsionalnoi yednosti: alhorytm dlia Ukrainy. Analitychna dopovid, 19-24.
11. Rozenberg Daniela. Nepevni shliakhy natsionalnoho prymyrennia. Politychne pobutuvannia frankistskogo mynulogo. *Ukrayina moderna*. 2009. 315. S.103-116.
12. Ley 20/2022, de 19 octubre, de Memoria Democrática. Boletín oficial del Estado. №252 de 20 octubre de 2022.
13. Pio Mio. Los Mitos de la Guerra Civil. Madrid: La Esfera de los Libros, 2003. 605 p.

Ivanytska O. P. The phenomenon of historical memory in modern Spain

The article dwells on the phenomenon of historical memory in theoretical and practical terms. It is noted that historical memory is an important means of forming a nation, national identity and national consciousness. It is indicated that the assessment of the past is a very fragile construct, which was established within the clash of political and corporate interests, ideological guidelines, and that its distortion or ignoring leads to the escalation of “memory wars” and further division of public space. It is proved that a joint idea of the past of their state is a vital basis for rallying the people on the way to solving the problems facing the state. Historical memory establishes not only the causal link from the past to the future through the modern, but also affects the assessment characteristics of the past, and the retrospective vision of our present.

The author analyzes the attitude to the past, its evaluation, using the example of Spain, which, among other things, went through a long and bloody Civil War and almost 40 years of authoritarian regime in the twentieth century. It is noted that the Spanish version of the transition from an authoritarian regime to democracy is exemplary. The mainstay of the Spanish democratic transit was the agreement of the leading political forces on national reconciliation, and the rejection of their ideological preferences and slogans during the transit. This arrangement was in effect for 30 years. It was the coming to power of the ISRP that gave impetus to a return to the reassessment of the historical past. The article analyzes the Law on Democratic Memory adopted by the socialist government, its extremely ideological orientation, its challenges and threats to the social stability of modern Spain.

Keywords: *historical memory, Spain, national reconciliation, socialist government, Law on democratic memory.*